

**ԻԲՆ ԽԱԼԴՈՒՆԻ «ԱՍԱԲԻԱՅԻ» ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԸ 2011 Թ.
ՀՈՒՆՎԱՐԻ 25-Ի ԵԳԻՊՏՈՍԻ «ԱՆԱՎԱՐՏ» ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ**

Մարիետա Բազինյան

Բանալի բառեր՝ Իբն Խալդուն, ասաբիայի հայեցակարգ, քաղաքական իշխանության փուլային փոփոխման տեսություն, Եգիպտոս, անավարտ հեղափոխություն

Հոդվածում փորձ է կատարվում Իբն Խալդունի՝ քաղաքական իշխանության փուլային փոփոխման տեսության միջոցով վերլուծել «Ազատ սպաների» հեղաշրջումից ի վեր Եգիպտոսի քաղաքական պատմությունը, վեր հանել 2011 թ. հունվարի 25-ի Եգիպտոսի անավարտ հեղափոխության¹ մասնակից խմբերի «ասաբիայի» (‘aṣabiya)² դրսևորումները և արժեհամակարգային խորհրդանշանները:

¹ Հեղափոխությունը բնորոշում եմ անավարտ, քանի որ, չնայած այն հանգամանքին, որ 2011 թ. Հ. Մուբարաքը զրկվեց իշխանությունից, այնուամենայնիվ, ավտորիտար պետական ապարատը հիմնականում փոփոխություններ չկրեց:

² Է. Գելլները «ասաբիա» տերմինը թարգմանում է որպես հասարակական համերաշխություն՝ Իբն Խալդունի ասաբիայի հայեցակարգը կապելով Դուրհայմի համերաշխության տեսության հետ (տես՝ E.Gellner, Cohesion and Identity: the Maghreb from Ibn Khaldun to Emile Durkheim, Government and Opposition 10, 1975, p, 204), իսկ Ա. Ջ. Ֆրոմհերցը՝ որպես ցեղային համերաշխություն (տես՝ A. Fromhertz, Ibn Khaldun, Life and Times, Edinburgh, 2010 pp.2-3.): Ֆ. Ռոզենտալը ասաբիան ներկայացնում էր որպես խմբային զգացում կամ խմբային պատկանելության զգացում (տես՝ Ibn Khaldun, The Muqaddimah: An Introduction to History, translated by Franz Rosenthal, Princeton University Press, 2005): Ասաբիայի վերաբերյալ իմ տեսակետը կներկայացնեմ ստորև:

Միջնադարյան արաբամուսուլմանական քաղաքական, պատմագիտական մտքի մեծանուն ներկայացուցիչներից Իբն Խալդունը (1332-1406թթ.) արաբամուսուլմանական պատմագիտական մտքի շրջանակում պատմության ուսումնասիրման սկզբունքային նոր հայեցակարգ առաջարկեց՝ պատմական իրադարձությունները կապելով հասարակական զարգացումների հետ³: Որպես ուսումնասիրման մեթոդ Իբն Խալդունը ընտրեց հավաստի պատմական հաղորդումների (xabar)⁴ վերլուծությունը: Իր իսկ դիտարկումների հիման վրա նա փորձեց առանձնացնել մարդկային հասարակության զարգացման օրինաչափությունները: Այնուհետև համակարգելով այդ օրինաչափությունները, Իբն Խալդունը պատմական իրադարձությունների վերլուծության փորձ կատարեց:

Ըստ Իբն Խալդունի՝ հասարակական միասնության ձևավորումը անհրաժեշտ երևույթ է մարդկային բնությամբ պայմանավորված (al-ijtimā‘ al-īnsānī darūrī)⁵: Ընդ որում, նա համոզված էր, որ իշխանության (mulk) հիմնական գործառույթը հասարակական միասնություն ստեղծած մարդկանց անվտանգությունը նրանց համար բնութագրական ագրեսիվ վարքագծից ապահովելն է⁶:

Հասարակության մեջ միավորված մարդկանց անվտանգությունը ապահովող քաղաքական իշխանության ստեղծումը և հետագա գործունեությունը նկարագրելու և

³ С.М. Бациева, Историко-социологический трактат Ибн Халдуна «Мукаддима», М., 1965.

⁴ Գրադարձական-հնչույթագրական այբուբենն ըստ EALL-ի (Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics):

⁵ Muqaddimah, գլուխ 3, ենթագլուխ 58, Իբն Խալդունի Մուկադդիմայից հղումները արվում են ըստ Է.Մ. Քաթրմերի խմբագրությամբ արաբերեն տեքստի Quatremere E. M., Muqaddima: texte arabe, Duprat, 1858.

⁶ Նույն տեղում, 1/1:

վերլուծելու համար Իբն Խալլունը առաջ է քաշել քաղաքական իշխանության փուլային փոփոխման տեսությունը և առանձնացրել իշխանության գոյության հինգ փուլ (taūr), որոնց ընթացքում տեղի է ունենում քաղաքական իշխանության (daūla) հաստատումը, զարգացումն ու կործանումը:

Առաջին փուլի ընթացքում տեղի է ունենում իշխանության ձգտող խմբի «ասաբիայի» հիման վրա նոր քաղաքական իշխանության հաստատում և ընդդիմության վերացում:

Երկրորդ փուլի համար բնութագրական է իշխանության հասած խմբի ղեկավարի կողմից իշխանության յուրացումը, կամ, ավելի ճիշտ՝ ղեկավարի կողմից իշխանական մենաշնորհի ձևավորումը (infirād bi-l-malak)⁷:

Երրորդ փուլը կարելի է ներկայացնել որպես համեմատական կայունության ժամանակաշրջան: Վերլուծելով Իբն Խալլունի կողմից այս փուլի նկարագրությունը՝ կարելի է եզրակացնել, որ վերջինիս համար բնութագրական են հարկային հավասարակշռված քաղաքականությունը, տնտեսական զարգացումը և մոնումենտալ շինարարությունը:

Չորրորդ փուլը համեմատական խաղաղության փուլ է: Այս փուլի ընթացում իշխանության ղեկավարը շարունակում է հետևել իր նախորդների ավանդույթներին՝ գտնելով, որ ամրապնդված ավանդույթից հրաժարումը կարող է հանգեցնել իր իշխանության կործանմանը:

Հինգերորդ փուլում իրականացվող քաղաքականությունը առաջացնում է տվյալ իշխանության «ասաբիայի» թուլացում, ինչն էլ իր հերթին հանգեցնում է քաղաքական իշխանության կործանմանը⁸:

⁷ Նույն տեղում, 3/17:

⁸ Muqaddimah, 3/48:

Իբն Խալդունի քաղաքական իշխանության փուլային փոփոխման տեսության շրջանակում անկյունաքարային դեր է հատկացված «ասաբիայի» հայեցակարգին: Իբն Խալդունի Մուկադդիմայի տեքստի վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ քաղաքական իշխանության փուլային փոփոխման մասին նրա տեսության համատեքստում «ասաբիայի» հայեցակարգը ենթադրում է ցեղային պատկանելությամբ կամ արյունակցական կապերով չսահմանափակվող խմբի անդամների միջև այնպիսի փոխադարձ կապերի առկայություն, որոնք ապահովում են խմբի անդամների՝ միմյանց համար պայքարելու և ինքնագոհողություն իրականացնելու պատրաստակամություն, իսկ իշխանության հասնելը դրա գոյության անհրաժեշտ նախապայմանն է (*darūra al-wājūd*)⁹:

Իշխանությունը ձևավորվում է «ասաբիայի» միջոցով, սակայն այդ քաղաքական իշխանությունը ձևավորած «ասաբիան» միատարր երևույթ չէ: Այսինքն՝ այն կազմված է մի քանի առանձին «ասաբիաներից», որոնցից մեկը, ավելի ուժեղ լինելով և մյուսների նկատմամբ առավելության հասնելու և իրեն ենթարկելու հնարավորություն ունենալով, միավորում է դրանք¹⁰: Այսպես կոչված «զլխավոր ասաբիայի» (*‘aşabīa kubra‘*) և նրան ենթակա մյուս «ասաբիաների» միջև կապերի թուլացումը, և հետագայում նրանցից մեկի ուժեղացումը հանգեցնում է առկա իշխանության քայքայմանը և նոր ուժեղ «ասաբիայի» միջոցով նոր քաղաքական իշխանության առաջացմանը¹¹: Այս ամենի հետ մեկտեղ չի բացառվում բոլորովին նոր խմբի «ասաբիայի» իշխանության գալը:

Առանձին վերլուծության դեպքում պարզ է դառնում, որ, եթե վերացարկվենք «Մուկադդիմայում» տեղ գտած քաղաքական

⁹ Նույն տեղում, 3/28:

¹⁰ Նույն տեղում, 3/10:

¹¹ Նույն տեղում, 3/9:

իշխանության փուլային փոփոխման տեսության նկարագրության համար օգտագործվող բնութագրիչների առաջնային իմաստային բեռնվածությունից, այն է՝ դրանք դիտարկենք առանց որոշակի խիստ բովանդակային սահմանափակման, ապա հնարավոր կլինի առանձնացնել ժամանակակից քաղաքական իշխանության փոփոխությունները պարզաբանող կիրառելի տեսություն:

Այս տեսությունը հնարավորություն է տալիս նորովի դիտարկել ժամանակակից Եգիպտոսում տեղի ունեցող իրադարձությունները: Նախ և առաջ անհրաժեշտ է հասկանալ, թե ինչպես «Ազատ սպաների»¹² հեղաշրջումից հետո Եգիպտոսում ձևավորվեց քաղաքական իշխանությունը և ինչպիսին էր դրա «ասարիան»:

1952թ. Գամալ Աբդ ալ-Նասերի (1918-1970թթ.) գլխավորությամբ «Ազատ սպաների» հեղաշրջումից հետո Եգիպտոսում թագավոր Ֆարուկը (1936-1952թթ.) գրկվում է իշխանությունից: Իբն Խալդունի քաղաքական իշխանության փուլային փոփոխման տեսության և «Ազատ սպաների» հեղաշրջումից ի վեր Եգիպտոսի քաղաքական պատմության վերլուծությունը թույլ է տալիս ենթադրել, որ «Ազատ սպաների» հեղաշրջումը և Գ. Աբդ ալ-Նասերի կառավարման ժամանակջրանը համընկնում են Իբն Խալդունի կողմից առանձնացված իշխանության գոյության հինգ փուլերից առաջին երեքին:

Եթե փորձենք «Ազատ սպաների» հեղաշրջումը դիտարկել Իբն Խալդունի քաղաքական տեսության դիտանկյունից, ակնհայտ է դառնում, որ հեղաշրջումը 1936 թ. Մեծ Բրիտանիայի և Եգիպտոսի

¹² «Ազատ սպաների» կազմակերպությունը հիմնադրվել է 1949թ. ամռանը Եգիպտական բանակի փոխգնդապետ Գ. Աբդ ալ-Նասերի կողմից: Մանրամասն տես՝ J.Gordon, Nasser's Blessed Movement: Egypt's Free Officers and the July revolution, Oxford Univesity Press, USA, 1992.

միջև կնքված պայմանագրի, արաբահրեական հակամարտության համատեքստում եգիպտական կողմի կրած պարտության հետևանքով Վաֆդ կուսակցության, եգիպտական միապետության հեղինակության անկման հետևանքով պայմանականորեն «թագավորական» բնորոշվող ասաբիայի վերացման արդյունք էր:

Այսպիսով, «թագավորական» ասաբիայի թուլացման պայմաններում «Ազատ սպաների» «ասաբիան» ավելի ուժեղ և մրցունակ գտնվեց՝ իր ձեռքում կենտրոնացնելով Եգիպտոսի իշխանությունը:

1952թ. «Ազատ սպաների» հեղաշրջման հետևանքով հաստատված Գ. Աբդ ալ-Նասերի իշխանությունը հենվում էր այսպես կոչված «հեղափոխական ազգայնական ասաբիայի» վրա:

Նասերիզմը հակադրվում էր արևմտյան իմպերիալիզմին և հենվում պանարաբական միասնության գաղափարի վրա¹³: Հակադիր «ուրիշի, այլի» առկայությունը ավելի էր ուժեղացնում խմբի անդամների շրջանում «մենքի» զգացումը¹⁴: Հակադրվելու հնարավորությունը և կոնֆլիկտի առկայությունը Գ. Աբդ ալ-Նասերին հնարավորություն էին տալիս կոնսոլիդացնել նոր «ասաբիա»¹⁵:

Գ. Աբդ ալ-Նասերը իր կառավարման ժամանակաշրջանում տնտեսական, քաղաքական, հասարակական ոլորտների վրա պետական իշխանության ամբողջական վերահսկողություն սահմանեց: Եթե 1956թ. զինվորական սպաների հարաբերակցությունը, որոնք տարբեր նախարարություններում ղեկավար պաշտոններ էին զբաղեցնում, կազմում էր

¹³ T. Osman, *Egypt on the Brink: From Nasser to Mubarak*, New Haven, 2010, p.42.

¹⁴ B. Ehrenreich, *Blood Rites: Origins and History of the Passions of War*, New York, 1997.

¹⁵ A. Melucci, *The Process of Collective Identity*, in *Social Movements and Culture*, ed. H. Johnston and B. Klandermans, 1995, p. 48.

պաշտոնյաների ընդհանուր թվի 36,4%, ապա 1967թ. նրանց տոկոսային հարաբերակցությունը արդեն հասնում էր 65,5%-ի:

1957թ. հունվարին ստեղծվում է Տնտեսական կազմակերպությունը, որը ինստիտուցիոնալ գործիք էր պետական ներկայությունը տնտեսական ոլորտում ապահովելու համար¹⁶:

1957թ. Եգիպտոսում տպագրվող 5 գլխավոր թերթերը, այդ թվում և «ալ-Ահրամն» ու «ալ-Ախբարը», ղեկավարվում էին նախկին զինվորականների կողմից: 1960 թ. մայիսին ամբողջ մամուլը դարձավ «Ազգային Միավորման» սեփականությունը, ինչը հանգեցրեց պետական իշխանության կողմից տպագիր և ոչ տպագիր մամուլի վրա ամբողջական վերահսկողության հաստատմանը¹⁷: Անկրթության բավականին բարձր մակարդակի պայմաններում հեռուստատեսության նկատմամբ վերահսկողության իրականացումը հնարավորություն էր տալիս վերահսկել և ձևավորել հանրային կարծիք: Գ. Աբդ ալ-Նասերի կառավարման ժամանակաշրջանում ստեղծվում է «Արաբների ձայն» ռադիոն, որը Գ. Աբդ ալ-Նասերի գաղափարախոսական դրույթների տարածման համար հզոր քարոզչական գործիք էր:

Նասերի կառավարման տարիներին ամբողջական վերահսկողություն սահմանվեց կրթական համակարգի վրա:

Նասերի վարած քաղաքականության շնորհիվ 1961թ. մայիսի 5-ին ընդունվեց N103 օրենքը, ինչը հանգեցրեց ալ-Ազհարի՝ ամբողջովին պետական վերահսկողության տակ անցնելուն¹⁸:

¹⁶ T. Osman, *Egypt on the Brink: From Nasser to Mubarak*, New Haven, 2010, p.56

¹⁷ Տես՝ M. K. Nasser, *Egyptian Mass Media Under Nasser and Sadat: Two Models of Press Management and Control*, Columbia, 1990.

¹⁸ N 103 օրենքի 8-րդ կետը վերակազմավորում էր ալ-Ազհարը և նրա ինստիտուտները, մասնավորապես ալ-Ազհարի Գերագույն Խորհուրդը, Իսլամական հետազոտությունների ակադեմիան, ալ-Ազհար համալսարանը և այլ ուսումնական հաստատությունները: Համաձայն օրենքի 3-րդ կետի՝ ալ-Ազհարը հայտնվում էր Վակֆերի նախարարության իրավասության տակ, իսկ օրենքի 5, 18

Այսպիսով, Գ. Աբդ ալ-Նասերը, ամբողջական վերահսկողություն սահմանելով Եգիպտոսի քաղաքական, կրոնական, հասարակական, կրթական, տնտեսական կյանքի նկատմամբ, Եգիպտոսը վերածեց ավտորիտար երկրի՝ իրականացնելով այն, ինչը Իբն Խալդունը անվանում էր «իշխանական մենաշնորհի ձևավորում»:

Իբն Խալդունի քաղաքական իշխանության փուլային փոփոխման տեսության երրորդ փուլը կարելի է ներկայացնել որպես համեմատական կայունության ժամանակաշրջան: Վերլուծելով Իբն Խալդունի կողմից այս փուլի նկարագրությունը՝ կարելի է եզրակացնել, որ դրա համար բնութագրական են հարկային հավասարակշռված քաղաքականությունը, տնտեսական զարգացումը և մոնումենտալ շինարարությունը:

Գ. Աբդ ալ-Նասերի կառավարման ժամանակաշրջանում իրականացված մի շարք բարեփոխումների շնորհիվ փորձ էր կատարվում հանրության լայն շերտերի միջև եկամուտների և սեփականության վերաբաշխում իրականացնել: Մինչև «Ազատ սպաների» հեղաշրջումը հողի սեփականատերերի 6%-ը վերահսկում էր մշակովի հողերի 65%-ը¹⁹: Ագրարային բարեփոխումների շնորհիվ փորձ կատարվեց բարելավել հողագուրկ գյուղացիների վիճակը: Նրա այս գործունեությունը համընկնում է Իբն Խալդունի առանձնացրած հինգ փուլերից երրորդ փուլի համար բնութագրական հարկային հավասարակշռված քաղաքականության և տնտեսական զարգացման հետ: Գ. Աբդ ալ-Նասերի կառավարման ժամանակաշրջանում նախաձեռնվեց Սուեզի ջրանցքի

և 41 կետերը երկրի նախագահին ալ-Ազհարի գլխավորի շեյխին, Իսլամական հետազոտությունների ակադեմիայի անդամներին, ալ-Ազհար համալսարանի ղեկավարին նշանակելու հնարավորություն տվեցին:

¹⁹ Shtu՝ P.J. Vatikiotis, *Egypt's politics of Conspiracy*, 1972.

ազգայնացումը և Ասուանի ջրամբարի կառուցումը, այն է՝ իրականացվեց մոնումենտալ շինարարություն, ինչը ևս բնութագրական է Իբն Խալդունի առանձնացրած երրորդ փուլի համար:

1967թ. Իսրայելի դեմ պատերազմում կրած պարտությունից հետո արաբական ազգայնականության գաղափարը սկսում է թուլանալ²⁰, ինչն իր հերթին հանգեցնում է դրա հիման վրա ձևավորված «ասաբիայի» թուլացմանը:

Իբն Խալդունի կողմից առանձնացված քաղաքական իշխանության գոյության հինգ փուլերից չորրորդ փուլը համընկնում է Անվար Սադաթի (1970-1981թթ.) և Հուսնի Մուբարաքի (1981-2011թթ.) կառավարման տարիների հետ:

Գ. Աբդ ալ-Նասերին Եգիպտոսի նախագահի պաշտոնում 1970 թ. հոկտեմբերի 15-ին փոխարինում է Ա. Սադաթը: 1973թ. հոկտեմբերին՝ Իսրայելի հետ պատերազմից հետո, Ա. Սադաթը Եգիպտոսում գաղափարական վերափոխումների սկիզբ դրեց: Ա. Սադաթի ճառերի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ նոր նախագահը նպատակային կերպով նասերական գաղափարախոսությունից ազատվելու փորձեր է կատարում²¹: Իր ճառերում Ա. Սադաթը հաճախ փորձում էր վերացնել երկար տարիների քարոզչության հետևանքով ձևավորված Գ. Աբդ ալ-Նասերի դիցաբանական կերպարը:

Օրինակ՝ Գ. Աբդ ալ-Նասերի մահվան հինգերորդ տարեկիցի կապակցությամբ ասված իր ճառում, նա նշում էր, որ Նասերը ևս հասարակ մահկանացու էր և բազմաթիվ սխալներ էր թույլ տվել²²:

²⁰S. A. Cook, *The Struggle for Egypt: From Nasser to Tahrir Square*, Oxford, 2012, pp. 92-94.

²¹ Ա. Սադաթի ճառերը տես՝ <http://sadat.umd.edu/archives/speeches.htm>.

²² T. Lippman, *Egypt after Nasser: Sadat, peace and the mirage of prosperity*, New York, 1989, p. 48.

Պետական քարոզչական մեքենան ջանք չէր խնայում «ապանասերականացման» քաղաքականության իրականացման համար: Այս ժամանակաշրջանում սկսվեց Գ. Աբդ ալ-Նասերին քննադատող գրքերի տպագրություն, ֆիլմերի նկարահանում: Այս առումով, հատկապես հիշատակման են արժանի նորբեյան մրցանակակիր Նազիբ Մահֆուզի «Կառնակ» նովելը²³ և դրա հիման վրա նկարահանված ֆիլմը: Ն. Մահֆուզի «Կառնակ» վեպի տպագրությունը լայն հասարակական արձագանքի է արժանանում: Այս շրջանում մամուլում տպագրված հոդվածները հանդիսանում էին պետական իշխանության նոր քաղաքականության վառ ցուցիչ: Գ. Աբդ ալ-Նասերի ժամանակաշրջանին նվիրված հոդվածներում հաճախ չէր հիշատակվում նրա անունը, օգտագործվում էր վերացական «անցյալ» բառը²⁴, կամ գրում էին այն մասին, թե ինչպես էին Գ. Աբդ ալ-Նասերի կառավարման տարիներին տանջել «Եգիպտոսի որդիներին»²⁵: Պետք է ընդգծել, որ հաճախ Գ. Աբդ ալ-Նասերին քննադատելու համար օգտագործվում էին նույն այն բառերը, որոնք իր ճառերում օգտագործում էր Գ. Աբդ ալ-Նասերը: Օրինակ՝ Գ. Աբդ ալ-Նասերը հաճախ իր ճառերում եգիպտացիներին դիմում էր «Եգիպտոսի որդիներ» արտահայտությամբ:

Ա. Սադաթը փորձում էր «ապանասերականացման» քաղաքականության միջոցով օրինականացնել նոր բաց

²³ Ն. Մահֆուզը իր «Կառնակ» նովելում ներկայացնում է 1960-ականների Եգիպտոսի քաղաքական իրավիճակը: Անգլերեն թարգմանությունը տես՝ N. Mahfouz, Karnak Cafe, trans. Roger Allen, Cairo, 2007.

²⁴ Տես՝ F. Munib, An al-Hayah: Indama Yusbihi al-Adab Wathiqa Tarikhiyya, Al-Jumhuriyya, 22 March 1974.

²⁵ Տես՝ A. al-Aswani, Nuqat fawq al-Huruf: Hadha Huwa Dawruka Ayyuha al-Amin, Al-Jumhuriyya, 28 March 1974.

տնտեսական քաղաքականության անհրաժեշտությունը²⁶: Իշխող վերնախավը գտնում էր, որ պետությունը չափից շատ վերահսկողություն է իրականացնում մասնավոր կապիտալի նկատմամբ, իսկ եզավիտարիզմը չափից ավելի խորը բնույթ ունի:

Չնայած այն հանգամանքին, որ 1974թ. հունվարին հայտարարվել էր մամուլի նկատմամբ վերահսկողության վերացման մասին, այնուամենայնիվ, իշխանությունը շարունակում էր վերահսկողություն իրականացնել թե՛ տպագիր, թե՛ հեռուստատեսային զանգվածային լրատվամիջոցների նկատմամբ:

Նասերիզմի գաղափարախոսությունից հրաժարումը և կապիտալիստական տնտեսական հարաբերությունների ներմուծումը հանգեցրեց իշխանական «ասաբիայի» ավելի թուլացմանը, ինչի վառ ապացույցն էր 1977թ. հունվարի 18-ին և 19-ին այսպես կոչված «հացի ինթիֆադայի» ժամանակ բողոքի ակցիաների իրականացումը²⁷:

1978թ. սեպտեմբերի 17-ին Քեմփ Դեյվիդում Եգիպտոսի նախագահ Ա. Սադաթի և Իսրայելի վարչապետ Մ. Բեզինի միջև ստորագրվեց երկու շրջանակային համաձայնագիր²⁸: Այս համաձայնագրերի ստորագրումը մեծապես ազդեց արաբական աշխարհում Եգիպտոսի առաջատար դիրքերի վրա, և վերջիվերջո, հանդիսացավ Ա. Սադաթի սպանության հիմնապատճառը:

Անվար Սադաթի սպանությունից հետո Եգիպտոսի ղեկավարությունը ստանձնում է Հ. Մուբարաքը: Հ. Մուբարաքի օրոք Եգիպտոսի՝ որպես արաբական երկրների առաջնորդի

²⁶ W. L. Cleveland, M. Bunton, A History of the Modern Middle East, Westview Press, 2009, p. 396.

²⁷ R. Hinnebusch, Egyptin politics under Sadat, The post-populist development of an authoritarian-modernizing state, Cambridge, 1985.

²⁸ Տես՝ W.B. Quandt, Camp David: Peacemaking and Politics, Brookings Institution Press, 1986.

կերպարի նասերական մոտեցման վերականգնման փորձեր իրականացվեցին: Օգտագործելով պետական քարոզչամեքենայի ամբողջ զինանոցը՝ Մուբարաքի օրոք Գ. Աբդ ալ-Նասերին և նրա կառավարման ժամանակաշրջանը դրական լույսի ներքո ներկայացնելու փորձ է կատարվում: Այս առումով, օրինակ, կարելի է նշել «Հիլմիայի գիշերներ» սերիալի ստեղծումը: Հ. Մուբարաքը Գ. Աբդ ալ-Նասերի նման փորձում էր կրոնական ծայրահեղական գաղափարների տարածման հակակշիռը ստեղծել: Այս առնչությամբ հատկապես կարևոր էր հեռուստատեսությունը կրոնական քարոզչության համար օգտագործելը: Հեռուստատեսային օրը սկսվում և ավարտվում էր Ղուրանից մեջբերումներով, պետական հեռուստաալիքներով իրականացվում էր ուրբաթ օրվա աղոթքի ցուցադրում, ավելանում էր կրոնական հաղորդումների քանակը²⁹:

Հ. Մուբարաքը 1989թ. նոյեմբերի 9-ին Մաջլիս ալ-Շա'աբի և Մաջլիս ալ-Շուռայի³⁰ առաջ իր ելույթում սկսում է օգտագործել «Եգիպտոսի որդիներ» արտահայտությունը, խոսել նրանց հավասարության և եղբայրության մասին³¹, ինչը հատուկ էր Գ. Աբդ ալ-Նասերի ճառերին: Այսպես, Հ. Մուբարաքը իրականացնում էր այն, ինչը Իբն Խալդունը անվանում է իմիտացիոն կերպով ամրապնդված ավանդույթի վերականգնում և պահպանում:

2000-ականներին Եգիպտոսում ի հայտ եկան քաղաքական տարբեր նախաձեռնություններ, որոնք, ձգտելով հանդիսանալ նոր «ասաբիայի» կրողներ, դեմ էին դուրս գալիս իշխանական

²⁹ L. Abu-Lughod, Finding a place for Islam: Egyptian Television Serials and the National Interest, Public Culture 5, 1993, p. 499.

³⁰ Մաջլիս ալ-Շա'աբը և Մաջլիս ալ-Շուռան Եգիպտական պառլամենտի երկու պալատներն են:

³¹ M. Kassem, In the Guise of Democracy: Governance in Contemporary Egypt, Reading, 1999, p. 49.

վերնախավին և բազմաբնույթ քաղաքական և սոցիալական պահանջներ ներկայացնում: Այս առնչությամբ հատկապես կարևոր է ընդգծել Քիֆայա (kifāya)՝ փոփոխության համար եգիպտական շարժման (al-Haraka al-Masreyya min agl al-Taḡīr) գործունեությունը:

Գեռես 2000թ. ի համերաշխություն պաղեստինյան երկրորդ ինտիֆադայի³² կազմակերպված ցույցերը առաջին անգամ փողոց դուրս բերեցին քաղաքականապես ակտիվ եգիպտական երիտասարդությանը: Կարևոր նշանակություն ունեին նոր «ասաբիայի» ձևավորման մեջ 2003թ. մարտին Իրաք ԱՄՆ զորքերի ներխուժման դեմ կազմակերպված ցույցերը, որոնք Հ. Մուբարաքի դեմ առաջին զանգվածային ցույցերն էին:

Գործող տարբեր հակաիշխանական ուժերի միավորման փորձ կազմակերպվեց Միջուկային էներգիայի միջազգային գործակալության նախկին ղեկավար Մուհամադ ալ-Բարադեի կողմից՝ նոր քաղաքական պլատֆորմի՝ Փոփոխության Ազգային Ասոցիացիայի ստեղծմամբ: Միավորելու առաջին փորձը պառլամենտական ընտրությունները բոյկոտելու ակցիայի իրականացումը պետք է լիներ, որը, սակայն, չիրականացավ՝ որոշ ընդդիմադիր ուժերի և Մուսուլման եղբայրների ընտրություններին մասնակցելու պատճառով³³:

Նոր «ասաբիայի» ձևավորման գործընթացում անհրաժեշտ է ընդգծել նաև 2008թ. հիմնադրված «Ապրիլի 6»-ի երիտասարդական

³² Պաղեստինյան երկրորդ ինտիֆադան, որը հայտնի է նաև ալ-Ակսայի ինտիֆադա անունով, 2000թ. սեպտեմբերին իսրայելական իշխանությունների դեմ պաղեստինյան երկրորդ մեծ ապստամբությունն էր: Մանրամասն տես՝ J.M. Norman, *The Second Palestinian Intifada: Civil Resistance*, Routledge, 2010.

³³ The Muslim Brotherhood in flux: As Egypt's vote nears, the largest opposition group has ignored allies' boycott calls and will run candidates. al-Jazeera, <http://www.aljazeera.com/indepth/2010/11/2010111681527837704.html>, (մուտք 16.02.2014 թ.).

շարժման գործունեությունը, որի սկզբնական նպատակն էր ալ-Մահալլա ալ-Քուրբա քաղաքի բանվորական շարժմանը աջակցելը³⁴: Այս ժամանակաշրջանի համար բնութագրական են աշխատավորների և իշխանական տարբեր հաստատությունների միջև բազմաբնույթ հակամարտությունների ու բախումների առկայությունը³⁵: Պետք է ընդգծել, որ աշխատավորների կողմից բողոքի ցույցերի իրականացումը Մուբարաքի կառավարման ժամանակաշրջանում նպաստեց նոր «ասաբիայի» ձևավորմանը:

Ժամանակակից հաղորդակցման միջոցները՝ մասնավորապես համացանցի զարգացման հետ զուգահեռ զարգացող սոցիալական մեդիան, որոշակի դերակատարում ունեցան տեղեկատվության տարածման, նոր «ասաբիայի» ձևավորման, կոլեկտիվ գործողությունների մոբիլիզացիայի մեջ: Սակայն սոցիալական մեդիայի, վիրտուալ քաղաքական ակտիվիզմի դերակատարման մասին խոսելիս պետք է հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ Եգիպտոսում համացանցի հասանելիությունը կազմում էր միայն 16.8%³⁶:

Ազատ սպաների հեղաշրջումից ի վեր Եգիպտոսի քաղաքական պատմությունը Իբն Խալդունի քաղաքական տեսության համատեքստում դիտարկելիս ակնհայտ է դառնում, որ 2011թ. հունվարի 25-ի Եգիպտոսի անավարտ հեղափոխությունը իշխանական համակարգի ոչ արդյունավետ գործունեության հետևանքով առաջացած իշխանական «ասաբիայի» թուլացման, և

³⁴ ալ-Մահալլա ալ-Քուրբա արդյունաբերական քաղաքում բանվորները գործադուլ էին հայտարարել, որի հիմնական պատճառը ցածր աշխատավարձն էր և պարենային մթերքների աճող գները: Մանրամասն տես՝ http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7332929.stm, (մուտք՝ 1.02.2014 թ.).

³⁵ Beinun J., *The Struggle for Worker Rights in Egypt*, Washington, D.C., Solidarity Center, 2010.

³⁶ Ch. Wilson, A. Dunn, *Digital Media in the Egyptian Revolution: Descriptive Analysis from the Tahrir Data Sets*, *International Journal of Communication* 5, 2011.

որպես հետևանք եզրիպտական հասարակությունում առկա այլ խմբերի «ասաբիաների» վրա իշխանական ազդեցության թուլացման և 2000–ական թթ. սկզբնավորված, դեռևս ամբողջական արժեհամակարգ չձևավորած, բայց հասարակական այլ խմբերի վրա որոշակի ազդեցություն ունեցող նոր խմբի «ասաբիայի» առաջացման արդյունք էր:

Այժմ անհրաժեշտ է հասկանալ, թե ինչպիսի դրսևորումներով և արժեհամակարգային խորհրդանշաններով էր հանդես գալիս նոր «ասաբիան»:

Հ. Բլումերը, ով մեծ ներդրում է ունեցել կոլեկտիվ վարքագծի և սոցիալական շարժումների ուսումնասիրության մեջ, առանձնացնում է «ասաբիայի» նման կոլեկտիվ ինքնության մի շարք դրսևորումներ՝ մի խմբի անդամների մեկ այլ խմբին հակադրվելու և այն որպես հակառակորդ/թշնամի ընկալում, արարողակարգային և ծիսական վարքագծի առկայություն³⁷:

Քաղաքական ծեսերը հիմնականում հանրային իրադարձությունների բնույթ ունեն: Ավտորիտար ռեժիմներ ունեցող երկրներում կոլեկտիվ գործողությունների, այն է՝ ծիսական բնույթ կրող գործողությունների իրականացումը կարգավորվում և վերահսկվում է պետական իշխանության կողմից: Նմանատիպ ռեժիմների առկայության դեպքում իշխանական վերահսկողությունից դուրս ծիսական բնույթ կրող կոլեկտիվ գործողությունները հատկապես կարևոր են, քանի որ ստեղծում են կոլեկտիվ գործողության այլընտրանքային խորհրդանշական համակարգ³⁸, իսկ ծեսին մասնակցությունը նպաստում է մասնակիցների շրջանում «ասաբիայի» ամրապնդմանը: Նմանատիպ ծիսական գործողությունների

³⁷ H. Blumer, The field of collective behavior, in: New Outlines of the Principles of Sociology, 1946, pp. 206–208.

³⁸ Ch. Tilly, From Mobilization to Revolution, 1978, pp. 151–167.

ընթացքում տարբեր սոցիալական խմբեր ներկայացնող մարդիկ միավորվում են, ձևավորվում է համերաշխության և միացյալ օգուտի զգացում, հավատ իրենց գործողությունների իրավացիության և արդարացիության նկատմամբ³⁹:

Ծիսական կոլեկտիվ գործողությունները մեծ կարևորություն ունեն այդ գործողությունների մասնակիցների շրջանում աֆեկտիվ կապերի առաջացման համար, որոնք իրենց հերթին մեծ կարևորություն ունեն «ասաբիայի» ձևավորման համար⁴⁰: Ծիսական շրթայական գործողությունների մեջ ներգրավված մարդկանց շրջանում առաջանում է «հուզական էներգիա»⁴¹, որը ավելի է ամրապնդում մասնակիցների միջև միասնականության զգացումը, ինչպես նաև մարդկանց կապում ծեսին մասնակցող խմբի արժեհամակարգին⁴²:

Խորհրդանշանային համակարգը հանդիսանում է «ասաբիայի» դրսևորման ձևերից մեկը: Խորհրդանշանները, որոնք ծիսական կիրառություն են ունեցել, պահպանում են իրենց գործառույթները նաև ծիսական բնույթ ունեցող կոլեկտիվ գործողությունների բացակայության պայմաններում՝ ակտիվացնելով այդ գործողությունների համատեքստում ծեսի մասնակիցների հուզական հիշողությունները⁴³:

2011թ. հունվարի 25-ին և դրան նախորդող ու հաջորդող օրերին Եգիպտոսում տեղի ունեցող զանգվածային ցույցերը ծիսական բնույթ կրող կոլեկտիվ գործողություններ էին:

³⁹ E. A. Tiryakian, *From Durkheim to Managua: Revolutions as religious revivals*, in *Durkheimian Sociology* Cambridge and New York, 1988, pp. 44-47.

⁴⁰ S. Hunt, R. Benford, *Collective Identity, Solidarity, and Commitment*. in *TheBlackwell Companion to Social Movements*, Oxford, 2004, pp. 433-460.

⁴¹ R. Collins, *Interaction Ritual Chains*, Princeton, 2004.

⁴² C.Shilling, P. A. Mellor, *Durkheim, Morality and Modernity: Collective Effervescence, Homo Duplex and the Sources of Moral Act*, in *British Journal of Sociology*, Vol. 49, No. 2, pp. 196.

⁴³ E. Durkheim *The Elementary Forms of Religious Life*, 2001.

Այդ ծիսական բնույթ կրող կոլեկտիվ գործողությունների իրականացման համար Կահիրեի Թահրիր հրապարակի ընտրությունը պատահական բնույթ չէր կրում: Երկար տարիների ընթացքում Թահրիրի հրապարակը օգտագործվել էր բողոքի ակցիաներ իրականացնելու և քաղաքական պահանջներ ներկայացնելու համար: Դեռևս 1977թ. հունվարի 18-ին և 19-ին տեղի ունեցած այսպես կոչված «հացի ինթիֆադայի» ժամանակ ցուցարարները բողոքի ակցիաները իրականացնում էին այս հրապարակում: 2003թ. մարտի 3-ի՝ Իրաք ամերիկյան ներխուժման դեմ ցույցերի ընթացքում ավելի քան 50.000 մարդ երկու օր շարունակ չէր լքում հրապարակը⁴⁴: 2000-ականներին Թահրիր հրապարակը դարձել էր սոցիալական բազմաբնույթ պահանջների ներկայացման վայր: Ի մի բերելով վերը նշվածը՝ ակնհայտ է դառնում, որ այս և նմանատիպ այլ ցույցերի, բողոքի ակցիաների իրականացման արդյունքում Թահրիր հրապարակը ձեռք էր բերել յուրահատուկ խորհրդանշական իմաստ:

Ուստի, պատահական չէր նաև Թահրիրը «գրավելու» անհրաժեշտության մասին քննարկումները ակտիվիստների շրջանում⁴⁵: Այն փաստը, որ ցուցարարները կենտրոնացել էին իրենց համար խորհրդանշական Թահրիր հրապարակում որոշակի իմաստով անտեսանելի «սահմաններ»⁴⁶ էր գծում նրանց և կառավարական ուժերի միջև, դրանով իսկ ավելի խորացնելով ցույցի մասնակիցների շրջանում միասնականության, «մենքի» զգացումը:

⁴⁴ Մանրամասն տես՝ P. Schemm, Egypt Struggles to Control Anti-War Protests, <http://www.merip.org/mero/mero033103>, (մուտք՝ 14.10.2013 թ.).

⁴⁵ Տես՝ J. Gunning, I. Zvi Baron, Why Occupy a Square?: People, Protests and Movements in the Egyptian Revolution, C Hurst & Co Publishers Ltd, 2013.

⁴⁶ A. Melucci, The Process of Collective Identity, in Social Movements and Culture, ed. H. Johnston and B. Klandermans, 1995, p. 175.

Հարկ է նշել, որ ծիսական բնույթ կրող զանգվածային ցույցերին մասնակից եգիպտացիների շրջանում «ծեսի» ընթացքում ի հայտ եկավ այսպես կոչված անցումային կամ սահմանային վիճակ, երբ նրանք այլևս չէին հանդիսանում պայմանականորեն իշխանական կոչվող «ասաբիայի» ազդեցության կրող, բայց միևնույն ժամանակ դեռևս չունեին ամբողջովին ձևավորված նոր «ասաբիա»: Ուստի Թահրիրի հրապարակում կենտրոնանալը, իշխանական ուժերից առանձնանալը որոշակիորեն ընդգծում էր այդ սահմանային վիճակը:

Թահրիր հրապարակի բացառիկ խորհրդանշական լինելն իր արտահայտումը գտավ թե՛ 2011թ. հունվարի 25-ի անավարտ հեղափոխության ընթացքում, թե՛ դրանից հետո ստեղծված բազմաթիվ գրական-քարոզչական բնույթ կրող թռուցիկներում, որոնց վերլուծությունից ակնհայտ է դառնում, որ առկա է հրապարակը որպես շնչավոր էակ ներկայացնելու միտում: Այսպես, օրինակ թռուցիկներից մեկում հրապարակը ներկայանում է գեղեցիկ աղջկա տեսքով⁴⁷: Հատկապես կարևոր է ընդգծել, որ շատերի ընկալմամբ Թահրիրը դարձավ այլընտրանքային հասարակական մոդել⁴⁸:

Որպես Եգիպտոսում նոր ձևավորված «ասաբիայի» ոչ ամբողջությամբ համակարգված խորհրդանշական համակարգի դրսևորման ձև կարելի է առանձնացնել նաև գրաֆիտինները, որոնք սոցիոլոգ Ս. Դանկումի բնորոշմամբ՝ մշակութային դիմադրության, այն է՝ մշակույթը գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական համակարգի

⁴⁷ Տես՝ The Square, My Love, <http://www.tahrirdocuments.org/2011/05/the-square-my-love/> (մուտք՝ 25.03.2014).

⁴⁸ A. Shokr, The eighteen days of Tahrir, in The Journey to Tahrir. Revolution, Protest, and Social Change in Egypt, New York, 2012, p. 42.

փոփոխության փորձերի ընթացքում օգտագործելու վառ օրինակ են⁴⁹:

Եգիպտոսում 2011թ. հունվարի 25-ի անավարտ հեղափոխության ընթացքում ստեղծված քաղաքական գրաֆիտիների առանձին վերլուծության դեպքում ակնհայտ է դառնում, որ բացի իրենց հիմնական գործառույթից, այն է՝ տեղի ունեցող իրադարձությունները պատկերավոր կերպով ներկայացնելուց, այդ գրաֆիտիները նաև որոշակիորեն ձևավորված խորհրդանշական համակարգ են ներկայացնում, որը հանդիսանում է որոշակի խմբի «ասաբիա» արժեհամակարգային դրսևորում⁵⁰: Գրաֆիտիները, որոնք որոշակի խորհրդանշական համակարգի նշաններ են պարունակում, պատերի վրա պատկերվելով, կարծես թե ծիսական կերպով հանրային տարածքի վրա վերահսկողության սահմանման փորձ են կատարում⁵¹:

Գրաֆիտիների պատկերային և լեզվական բաղադրիչների ուսումնասիրությունը և վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ դեռևս ամբողջական արժեհամակարգ չձևավորած նոր «ասաբիայի» համար բնութագրական է գենդերային հավասարության գաղափարի առկայությունը և դրախորհրդանշական պատկերումը: Այս առնչությամբ կարելի է առանձնացնել ամեն ինչ միայն տղամարդկանց համար չէ (*mā fish hāgah lil-rigāl faqat*), ինձ հետ վատ մի՛ վարվիր կամ ինձ մի՛ պիտակավորիր (*māt'annifish*) վերտառությամբ բազմաթիվ գրաֆիտիները: Գենդերային հավասարության խորհրդանշական պատկերման վառ օրինակ են հանդիսանում նաև աղջիկը նման է

⁴⁹ S. Duncombe, *Cultural Resistance*, New York, 2002, p. 5.

⁵⁰ G. Korff, *Symbolgeschichte als Sozialgeschichte? Zehn vorläufige Notizen zu den Bild und Zeichensystemen sozialer Bewegungen in Deutschland*, in *Massenmedium Straße. Zur Kulturgeschichte der Demonstration*. Frankfurt am Main, p. 32.

⁵¹ Ch. Trip, *The Art of Resistance in the Middle East*, in *Asian Affairs*, vol. XLIII, no. 3, 2012 p. 398.

տղային (*al-bint zī al-walad*) վերտառությամբ գրաֆիտիները և Ալի Ավադի՝ փարավոնյան ժամանակաշրջանի հագուստներով պայքարի դուրս եկած կանանց պատկերող գրաֆիտիները⁵²:

Նոր քաղաքական գրաֆիտիները կատարում էին նաև մեկ այլ շատ կարևոր գործառույթ: Բացի նոր ձևավորվող արժեհամակարգին բնութագրական խորհրդանշանային համակարգի պատկերումից, նրանք կարծես թե քանդում էին իշխանական «ասաբիայի» համար բնութագրական խորհրդանշական համակարգի միասնությունը:

Որպես օրինակ կարելի է բերել Հ. Մուբարաքին անարգող, դավաճան ներկայացնող գրաֆիտիները: Հ. Մուբարաքի դիմապատկերը հանդիսանում էր իշխանական «ասաբիայի», իշխանության դրսևորման խորհրդանիշ, իսկ քաղաքական գրաֆիտիներում առկա է նրա պատկերը բանտային խցում կամ նմանատիպ այլ դրսևորումներով ներկայացնելու միտում:

Վ. Տերները այս երևույթը անվանում է բաժանում, երբ երկու իրար հետ կապված խորհրդանշական օբյեկտներ, մեր պարագայում Հ. Մուբարաքը և նրա դրական կերպարը, բաժանվում են երրորդ օբյեկտով, մեր պարագայում Հ. Մուբարաքի բացասական կերպարի տարբեր դրսևորումներով⁵³:

Գրեթե նույնանման գործառույթ էին իրականացնում նաև Հ. Մուբարաքին ուղղված բազմաբնույթ, հիմնականում վիրավորական վանկարկությունները, որոնք Թահրիր հրապարակում ծիսական բնույթ կրող ցույցերի ժամանակ բղավում էին ցուցարարները: Այս առնչությամբ կարելի է առանձնացնել օրինակ, հեռացի՛ր Եգիպտոսի ամոթ (*'irḥal yaa'ār maṣr*), երբևէ տեսել եք ավելի հիմար նախագահ քան Մուբարաքն է

⁵² Գրաֆիտիները տես՝ <https://suzeinthecity.wordpress.com/2013/01/07/women-in-graffiti-a-tribute-to-the-women-of-egypt>, (մուտք՝ 20.02.2014).

⁵³ V. Turner, *Betwixt and Between in The Forest of Symbols*, Ithaca, N.Y., 1967.

(*hal ra'yta ra'isan 'gbā min mbārak?*) փոփոխություն, փոփոխություն, հեռացի՛ր տակնք (*altağyīr altağyīr irhal irhal yā haqīr*):

2011թ. Եզիպտոսում տեղի ունեցած անավարտ հեղափոխության ընթացքում և դրանից հետո ստեղծված գրաֆիտինների, պոեզիայի, թռուցիկների ուսումնասիրությունը և վերլուծությունը թույլ են տալիս եզրահանգել, որ եզիպտական հասարակությունում նոր ձևավորվող «ասաբիա» խորհրդանշական համակարգում ինքնագոհողության պատրաստակամության և իրականացման գաղափարին բավականին մեծ տեղ է հատկացված: Ինքնագոհողության ամենավառ օրինակը, ըստ նոր «ասաբիայի» կրողների, Խալեդ Սաիդն էր⁵⁴: Շատերի ընկալմամբ՝ նա հանդիսանում է 2011թ. Եզիպտոսում տեղի ունեցած անավարտ հեղափոխության խորհրդանիշը: Սակայն, իրականում խորհրդանիշ է ոչ թե անհատը, այլ այն գաղափարը, որ նա կյանքից զրկվել է իշխանության դեմ պայքարում:

Մահվան և ինքնագոհողության խորհրդանշական պատկերումը նպաստում է «ասաբիայի» ձևավորմանը, քանի որ ծիսական հիշատակման միջոցով կենդանի մարդկանց վերացական խմբի և նրանց հետ արժեհամակարգային նմանություն ունեցող մահացած մարդկանց վերացական խմբի միջև սահմանները վերանում են⁵⁵:

⁵⁴ Խալեդ Սաիդը երիտասարդ եզիպտացի է, ով մահացել է չբացահայտված հանգամանքներում՝ եզիպտական ոստիկանության կողմից ձերբակալվելուց հետո: Նրա մահվան հանգամանքների բացահայտման պահանջով ստեղծվում է «Բողոքս Խալեդ Սաիդ ենք» ֆեյսբուքյան խումբը, որը հետագայում եզիպտական անավարտ հեղափոխության ընթացքում կարևոր դերակատարություն է ունենում:

⁵⁵ Y. Papadakis, Nation, Narrative and Commemoration: Political Ritual ,in Divided Cyprus, History and Anthropology, vol.14, No.3, 2003, p. 254.

Հանուն ընդհանուր նպատակի իրականացման ինքնագոհողության գաղափարը խորհրդանշանի վերածելու գործառույթ են կատարում նաև Մուհամեդ Մահմուդ փողոցում տեղակայված, Պորտ Սաիդում տեղի ունեցած իրադարձություններից⁵⁶ հետո արված գրաֆիտինները: Այդ գրաֆիտիններում զոհված երիտասարդները պատկերվում են սրբերի, հրեշտակների նման, ինչը հանգեցնում է ինքնագոհողության խորհրդանշանների ավելի խորը ընկալմանը⁵⁷: Ինքնագոհողության խորհրդանշանի շրջ առկա է նաև 2011թ. հունվարի 25-ի անավարտ հեղափոխության ընթացքում և դրանից հետո ստեղծված բազմաթիվ բանաստեղծություններում և արձակ ստեղծագործություններում: Այս առնչությամբ ամենավառ օրինակներից է Աբդ ար-Ռահման ալ-Աբնուդիի «ալ-Միդան» (Հրապարակ) բանաստեղծությունը⁵⁸:

Ի մի բերելով վերը շարադրածը՝ կարելի է եզրակացնել, որ Եգիպտոսում 2011թ. հունվարի 25-ին սկսված անավարտ հեղափոխությունը թունիսյան իրադարձությունների դոմինայի էֆֆեկտի արդյունք չէր: Նախորդ տարիների ընթացքում առկա էր քաղաքական գործընթաց, որը հանգեցրեց պայմանականորեն իշխանական «ասաբիայի» թուլացմանը և նոր ու մրցունակ «ասաբիայի» ձևավորմանը:

⁵⁶ Պորտ Սաիդում 2012թ. փետրվարի 1-ին տեղի ունեցած ֆուտբոլային հանդիպումից հետո ֆուտբոլասերների բախման հետևանքով 74 մարդ սպանվեց: Հեղափոխականները պնդում էին, որ այդ դեպքը կազմակերպված էր ոստիկանության կողմից որպես վրեժխնդրություն, քանի, որ հայտնի է, որ ֆուտբոլային երկրպագուները ակտիվ մասնակցություն էին ունեցել հակաիշխանական ցույցերին:

⁵⁷ Ali Amro, Saeeds of Revolution: De-Mythologizing Khaled Saeed http://www.jadaliyya.com/pages/index/5845/saeeds-of-revolution_de-mythologizing-khaled-saeed. (մուտք 4.02.2014).

⁵⁸ Եգիպտական անավարտ հեղափոխության ընթացում ստեղծված գրական նյութը առանձին ուսումնասիրության և վերլուծության կարիք ունի:

Իսկ հետագայում տեղի ունեցած հեղաշրջման շնորհիվ քանակային վերնախավի իշխանության վերականգնումը ապացույց է առ այն, որ եգիպտական քաղաքական իշխանությունը գտնվում է Իբն Խալդունի առանձնացրած քաղաքական իշխանության գոյության հինգերորդ փուլում: Եգիպտական քաղաքական իրականությունում ձևավորվել է դեռևս ոչ միատարր նոր «ասաբիա», որի շրջանակում պայքար է գնում տարբեր արժեհամակարգեր ունեցող խմբերի «ասաբիաների» միջև՝ դոմինանտ դերակատարում ստանձնելու համար:

IBN KHALDUN'S CONCEPT OF 'AŞABİA IN THE CONTEXT OF "UNFINISHED" EGYPTIAN REVOLUTION OF 2011

Summary

Marieta Bazinyan

In 2011 the wave of revolutionary movement in Egypt caused resignation of President Hosni Mubarak. Although, considerable attention has been paid to state of affairs in Egypt, rather less research has been devoted to revealing causes of revolution. There is a tendency to highlight and overestimate economic and political aspects. Despite of the fact that overall image of situation in Egypt is clear enough; the root causes of revolution remain overshadowed. It is the aim of the present paper to analyse core reasons of Egyptian revolution through Ibn Khaldun's 'aşabīa and dynastic cycle theories. In his remarkable work prominent scholar of Arabic political thought ibn Xaldūn stated that the ruling dynasty goes through five stages and progresses toward the weakness, because their 'aşabīa decays.

In the conclusion, I show that the analysis of Ibn Khaldun's theories is crucial for understanding how formation of new 'aşabīa among politically active Egyptians relates to contemporary political changes in Egypt.